

MMXVI. IV. ÉVFOLYAM III. SZÁM

NEMZETBIZTONSÁGI

SZEMLE

KÜLÖNLENYOMAT

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
NEMZETBIZTONSÁGI INTÉZET
BUDAPEST

A válságkezelés kicsit másképp

Dr. habil. Resperger István¹

Abstract:

Nowadays, the spread of the Islamic State, and the Russian-Ukrainian conflict give indications to military scientists that they have to examine the emerging military science issues and changes. One of these important issue could be the crisis management, because our task is to provide suitable answers to the threats by scientific theories. The asymmetric and hybrid war requires a new kind of approach by military science professionals. In this essay, the author searches the answer to the questions of current crisis management.

Keywords: crisis, crisis management, crisis period, the intensity of the crisis, challenges, risks and threats, diplomacy

Absztrakt:

A jelen korban az Iszlám Állam térnyerése, az orosz-ukrán konfliktus, jelzéseket ad a hadtudomány művelői számára, hogy alaposan meg kell vizsgálnunk az újonnan jelentkező hadtudományi kérdéseket, változásokat. Az egyik ilyen fontos kérdés lehet, a válságok a válságkezelés kérdése, hiszen feladatunk, hogy tudományos elméletekkel megfelelő választ adjunk a fenyegetésekre. Az aszimmetrikus- és hibrid hadviselés újfajta megközelítést kíván a hadtudomány elméleti és gyakorlati szakemberei részéről. A szerző jelen tanulmányában a válságkezelés aktuális kérdéseire keresi a választ.

Kulcsszavak: válság, válságkezelés, válság időszakai, a válság intenzitása, kihívások, kockázatok, fenyegetések, diplomácia

¹ *Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, habil. egyetemi docens / National University of Public Service, Institute of National Security, Associate Professor, E-mail: resperger.istvan@uni-nke.hu, ORCID 0000-0001-7913-1908*

Mottó

„...Nem vállalok közösséget azzal a könnyelmű reménnyel, hogy valami véletlen majd megment bennünket.” (Carl von Clausewitz)²

A témaválasztás indoklása, aktualitása

A téma aktualitását az adja, hogy a jelenkor fegyveres konfliktusai, háborúi jelentős változáson mentek keresztül. A korábbi állam-állam ellen viselt háborúit a rendezetlenség, az elhúzódó időtartam és az aszimmetria, de főként a nem állami szereplők jellemzik. A nem állami szereplők a terrorista, szeparatista csoportok, a felkelők, szervezett bűnözői körök váltak a konfliktusok, a hadszínterek meghatározó szereplőivé. A 21. század meghatározó konfliktusai, válságai komplex módon jelentkeztek, kiváltó okaik is komplex vizsgálatot kívánnak. Az aszimmetrikus hadviselés a hibrid hadszínterek hibrid fenyegetései által a hibrid műveletek és az ellenük való védekezés lehetősége (kontrahibrid műveletek) a jelenlegi kor egyik fő kihívása.

1. A válságkezelés elméleti alapjai

Bevezetés

Az egyén, a kisebb-nagyobb humán közösségek és társadalmi szerveződések számára – közvetlen vagy közvetett érintettsége és hatásai miatt – fontos a válságok kutatása, eredményeinek megismerése, tapasztalatainak rendszerezése. Az ember biztonságát fenyegető veszélyek elhárítására tett erőfeszítések hosszú történelmi múltra tekintenek vissza. Minden válságjelenség, amely valamilyen szintű és szervezettségű közösséget érint, előrevetíti annak a lehetőségét, hogy a közösségen belül kialakított megegyezései normák sérülnek. Ez a közösség közmegegyezésen alapuló értékeit és/vagy érdekeit sértheti, ami egyben az általánosan értelmezett biztonságérzetet veszélyezteti.

A katonai erőre épülő bipoláris világ felbomlása jelentős változásokat eredményezett. Ezek közé tartozik az, hogy a törékeny hidegháború éveiben elnyomott, azaz katonai erővel elfojtott ellentétek felszínre törtek. A nukleáris háború, fenyegető veszedelme megszűnt, de ettől a világ nem lett biztonságosabb, egységesebb. Jellemzője lett az ideológiai, vallási, etnikai, nemzetiségi, területi vita, amelyeket főként a stabilitás hiánya okozott. Az újonnan jelentkezett válságok veszélyeztették egy-egy régió biztonságát, jelentős erőfeszítésekre készítették a nemzetközi szervezeteket a konfliktusok megelőzése, a kialakuló feszültséggócok, válságok kezelése, a béke helyreállítása, fenntartása területén.

² PERJÉS Géza: *Clausewitz, Magvető Kiadó, Budapest, 1983. p. 45.*

A konfliktusok jellegéből és komplexitásából következően a válságkezeléssel összefüggő tevékenységeknek törekedniük kell a konfliktusok okainak, forrásainak feltárására és megszüntetésére, a teljes békeállapot helyreállítására. A megváltozott biztonságpolitikai környezetben – a geopolitikai és geostratégiai kihátásokkal együtt – jelentkező új típusú válságok gyorsan törtek a felszínre, heves lefolyásúak voltak és elhúzódó időtartam jellemezte őket. Emiatt a megelőzés és válságkezelés módszereiben jelentős változtatásokat kellett eszközölni, a hatékonyság megőrzése érdekében. A biztonság katonai dimenzióját érintő válságok kezeléséhez az új módszereket, eljárásokat nemcsak szövetségi, hanem nemzeti keretek között is ki kellett alakítani. A korábbi egyértelmű katonai fenyegetés mellett a tagországoknak fel kell készülniük a migráció, a kábítószer, a nemzeti, vallási, etnikai, terrorista, informatikai, pénzügyi és a radikalizálódás problémájából adódó feladatok értelmezésére, feladattervek és végrehajtási eljárások kidolgozására. A hadügyben végbemenő forradalom (Revolution of Military Affairs, RMA), az információs fölényre történő törekvés, a „halott nélküli háború” elmélete, az aszimmetrikus és hibrid hadviselés megkövetelte az új típusú fegyveres erőkkel szemben a feladatok pontos tervezését, értelmezését és végrehajtását.¹ A hadügyben végbemenő forradalom – szakértők szerinti – főbb állomásai:

- *a német fegyvernemek együttműködése a II. világháborúban a lengyel és nyugat-európai hadjárat időszakában;*
- *az angliai csata idején a brit légierő tevékenysége;*
- *német tengeralattjárók tevékenysége;*
- *az amerikai nukleáris fegyverek megjelenése és alkalmazása;*
- *az Öböl-háborúban alkalmazott felderítő, elektronikai harci-technikai eszközök tömeges alkalmazása.*³

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „*azok... a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.*”⁴ A kockázat általános fogal-

³ In: BARTLETT, H. - HOLMAN, PAUL - SOMES, T.: *Einsatzplanung militärische Revolutionen und die Tyrannie der Technologie* p.1

⁴ *Hadtudományi Lexikon* (szerk.: SZABÓ József) (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1992.) p. 42.

Vö: KŐSZEGVÁRI Tibor: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években* (Országos Kiemelt Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1993-1996.) p. 14.

ma: „*Valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége*”.⁵ A biztonsági kockázatot, az általános meghatározásból következően, a biztonsági dimenziók vonatkozásában értelmezhetjük. A fenyegetés a veszély konkrét, cselekvési szándékot is megjelenítő formája, amelynek célja a célország magatartásának befolyásolása a saját érdek érvényesítésére. Főként akkor beszélhetünk fenyegetésről, ha bizonyos érdekütközések kikényszerített vagy erőszakos úton történő megoldására van kilátás. A katonai fenyegetés megítélése esetén figyelembe kell vennünk az állami, politikai akarat meglétét, és értékelnünk kell ezek katonai vonatkozásait a képesség területén. Tehát szándék és katonai képességelemzést kell készítenünk környezetünkről, áttekintve mindazokat a lehetséges veszélyeket, amelyek hazánkra hatással lehetnek.

A *kihívások*: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredőit általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

A *kockázatok*: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.

A *fenyegetések*: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége – a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén –, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviselőitől a módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét.⁶ Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekintem, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellemükből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. Ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összesződve jelennek meg. A külső környezeti jellemzők (például a politikai- és gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazda-

⁵ MATUS János: *Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. p. 47.*

⁶ RESPERGER István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során (Doktori (PhD) értekezés Budapest, 2002.) p. 45.*

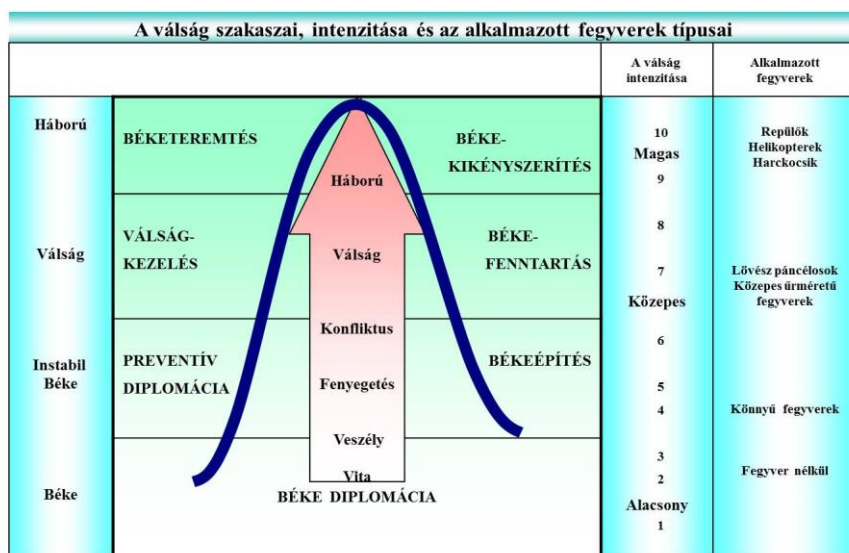
sági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katona-technológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe. (Lásd 1. számú ábra.)

1.1. Konfliktussal, konfliktus-megelőzéssel, válsággal, válságkezeléssel kapcsolatos elméleti alapok-

A témával kapcsolatos fogalmakat, meghatározásokat és definíciókat az államközi kapcsolatok viszonyának formáin keresztül közelíttem meg. A szakirodalom⁷ alapvetően az esetek többségében négy állapotot különböztet meg: békeállapot, válsághelyzet, fegyveres konfliktus és konfliktus-kezelés utáni békeállapot (Béke-2). (Lásd 1. számú ábra.) A békeállapot jellemzője, hogy a kapcsolatok az államok és/vagy az országcsoportok között a kölcsönös bizalmon és az egyetértésen alapulnak a közös érdekek és a valós értékek figyelembevételével. A válsághelyzet jellemzője, hogy a jó kapcsolat valamilyen vita vagy érdek/érték összeütközés következtében megromlik, feszültség keletkezik a résztvevők között, akik valamilyen eszközzel (politikai, diplomáciai, gazdasági, katonai) megpróbálják a kialakult helyzetet befolyásolni. A katonai természetű veszélyeztetésről akkor beszélhetünk, ha a válsághelyzet megoldására tett politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb lépések nem járnak eredménnyel, és a felek között a viszony tovább romlik, ami katonai természetű nyomásgyakorlás, erődemonstráció, provokációk, csapatösszevonások, és határsértések formájában nyilvánul meg. A konfliktus utáni békeállapot jellemzője, hogy a konfliktuskezeléssel kapcsolatos tevékenységek elérik fő céljukat – azaz a békeállapot újbóli megteremtését –, de a konszolidálódott helyzet fenntartása és megerősítése érdekében általában olyan intézkedéseket léptetnek érvénybe, amelyek megakadályozzák az esetleges konfrontációkat. Ezen intézkedések arra irányulnak, hogy a feszültség szintet csökkentsék, de adott esetben az indokoltnál hosszabb alkalmazásuk a végleges békeállapot létrejöttét késleltethetik.

Michael S. Lund feltételezése alapján, főként a diplomáciai, a politikai, a nemzetközi szervezetek és a katonai erő lépéseit tekintve egy konfliktus szakaszai diagramszerűen ábrázolhatóak. Az ábrával kapcsolatban az első fogalomkör, melyet megvizsgálók, a létfontosságú alapvető) értékek és érdekek.

⁷ Lásd: SZTERNÁK György: *A válságok kialakulása és kezelésük lehetséges módja* p. 26. Vö.: *Más szakértők alkalmazzák még a: „Béke 1”;* *Válság; (háborús küszöb alatti tevékenységek), Háború, „Béke-2” megnevezéseket is, abból a megfontolásból, hogy a „Béke-2” egy másfajta állapotot jelent a kiinduló helyzethez képest.* LUND, M. S.: *Preventing Violent Conflicts* pp. 39–43. *Megkülönböztet: Béke-, instabil béke, válság, fegyveres konfliktus, háború időszakokat.*

1. számú ábra⁸

1.2. A válságok szakaszai

1.2.1. A kezdeti időszak jellemzői

Hosszabb vagy rövidebb lappangási időszakok alatt kialakulhat valamilyen vita a felek között, amelynek alapja rendszerint érdek vagy értékellentétekre vezethető vissza. Ezt az időszakot a nagyfokú bizonytalanság jellemzi. Az információigény lesz a legjelentősebb az érintett és a közvetve érintett felek számára. A következő fő kérdések fogalmazódhatnak meg:⁹ kik a lehetséges további résztvevők, mik a céljaik, milyen alapvető érdekeik vannak, milyen okok vezettek el a válság kialakulásához? A kérdések megválaszolása, a helyzetelemzésből levont következtetések, a további információgyűjtés elősegíthetik a résztvevők további tevékenységét. Nyilvánvalóan nagyon fontos kérdés, hogy a szemben álló felek mekkora kockázatot hajlandóak vállalni érdekeik érvényesítése érdekében, azaz meddig hajlandóak elmenni a „húzd meg – ereszd meg”¹⁰ játékban, tehát van-e

⁸ Forrás: LUND, Michael S.: *Preventing Violent Conflicts* p.39.; JENTZ, D.H.: *Führungssystem im Wandel In: Österreichische Militärische Zeitschrift* 1995/2. p. 127./ Közli: Forrás: RESPERGER István: *A fegyveres erő megváltozott feladatai katonai jellegű válságok kezelése során p. 151.* (Szerk.: RESPERGER István)

⁹ MATUS János: *Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. In: Új Honvédségi Szemle* 1995/10. p. 50.

¹⁰ KISSINGER, Henry: *Az amerikai külpolitika Magvető, Könyvkiadó, Budapest é.n;* p.116.

hajlandóságuk a fegyveres erő alkalmazására, vagy a szankciók bevezetése már visszavonulásra készíti őket.

Az állam lehetőségei a konfliktusban résztvevők befolyásolására (Ösztönzők és szankciók)					
ÖSZTÖNZŐK	Diplomáciai		SZANKCIÓK		
Diplomáciai	Gazdasági	Katonai	Diplomáciai	Gazdasági	Katonai
<ul style="list-style-type: none"> • közvetítés • diplomáciai elismerés • tárgyalások • konfliktus tárgyalásos megoldása • menekültek fogadása, ellátása 	<ul style="list-style-type: none"> • gazdasági együttműködés • pénzügyi • élelmiszer-, energia-, egészségügyi segélyek • orvosi segítség biztosítása 	<ul style="list-style-type: none"> • kölcsönös bizalom • alapuló katonai adatok cseréje • helyi ellenőrzés • gyakorlatokra történő meghívás • közös gyakorlatok végrehajtása 	<ul style="list-style-type: none"> • tárgyalások felfüggesztése • diplomáciai elszigetelés • diplomáciai kapcsolatok szüneteltetése • sajtókampány indítása • menekültek elutasítása • kiutasítások • szociális, kulturális diplomáciai események törlése • fellépés a nemzetközi fórumokon 	<ul style="list-style-type: none"> • szállítások leállítás • embargó • (energia)hordozók, nyersanyagok • kinnlevőségek zárólása • kifizetések felfüggesztése • banki, pénzügyi tranzakciók szüneteltetése • kereskedelmi szigorítások, 	<ul style="list-style-type: none"> • adatszolgáltatás felfüggesztése • katonai emü. törlése • helyi ellenőrzés tiltása • gyakorlatokra történő meghívás felfüggesztése • készenléti csapatok felvonultatása • erődemonstráció a határ mellett
Forrás: Resperger István mk. alezredes: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során doktori (PhD) értekezés, ZMNE, Budapest, 2001. p. 40.					
1.számú táblázat					

Végző soron az első „kezdeti” szakasz az információgyűjtés, az elemzés, a feldolgozás és a további tevékenységi változatok megtervezésének időszaka.¹¹ A kezdeti időszak végén az információk alapos elemzése, a következtetések levonása után különböző stratégiákat, (változatokat) dolgozhatnak ki a különböző politikai, gazdasági, diplomáciai és az esetleges katonai lépések megtételére. A jó döntések előfeltétele a szükséges információ megszerzése, feldolgozása, továbbítása és elemzése. Az előzetes feldolgozás után egy megfelelően összeállított törzs (vagy válságtáb) közvetíti a döntéshozónak az összegzett értékelést. A „törzs” elősegíti az információk feldolgozását, szűrését, összeállítja a döntéshozó számára a lehetséges cselekvési változatokat, és ajánlásokat, javaslatokat fogalmaz meg. Figyelembe kell venni, hogy a „törzs” csak a meglévő ismeretek alapján foglal álláspontot. Ha nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű és minőségű információ, akkor sérülhet a döntés-előkészítés objektivitása. Az ideális rendszerben a döntéshozónak a lehető legközelebb kell tartózkodnia a válsághoz, ahhoz, hogy megfelelő döntéseket hozzon.

¹¹ Az információ fontosságával foglalkozik még: KŐSZEGVÁRI Tibor.: Biztonság és információ (hír)szerezés In: *Hadtudomány 1993/3. pp. 15–18.* JENTZSCH, H. J.: *Führungssysteme im Wandel von Sicherheitspolitik und Strategie In: Österreichische Militärische Zeitschrift, 1995/2. pp. 127–132.* és NAGY Péter: *Nemzetbiztonság az információs korszakban In: Külpolitika 1998/nyár pp. 64–96.*

A folyamatban az első fő szakasz a tervezés időszaka, ami megfelelő előrelátást, tudatosságot és analízáló képességet követel. Az *előkészítés* időszakában kell létrehozni a hatásköri kereteket, valamint meg kell teremteni a különböző döntés-előkészítő és döntést végrehajtó csoportok között a kapcsolatokat. A kormányzati struktúrát – ha szükséges – a *mérséklés időszakában* módosítani kell, hiszen a válságokat nem mindig lehet a békeállapotban működő intézkedésekkel kezelni. A kialakult helyzetről a lakosságot időben, a szükséges információval célszerű tájékoztatni.

A *megelőzés* módszeréhez mindenképpen elengedhetetlen az előrelátás, hogy a potenciális válságokat a kezdeti jellemzők alapján felismerhessük, így módon felkészülhessünk a várható feszültségekre, és ennek alapján megtervezhessük a válaszlépéseket. A *válaszlépések* hatékonysága döntően függ a helyzetmegítéléstől, a kezdeti instabilitást gerjesztő hatásokkal szembeni ellenállóképességtől és a rendszer rugalmasságától, amely képes időben és megfelelő módon, optimalizált hatékonysággal reagálni a kihívásokra. Ezeknek a tényezőknek a megléte és realizálása garantálja a megfelelő akcióterv-változatok működőképességét. A *megoldás* időszakában is fontos szempont marad a közvélemény kellő tájékoztatása, amely a közfelfogás hangulati elemeit alakíthatja a válság minden időszakában. A válsághelyzetek elemzésénél elsődleges szempont a válság minél árnyaltabb tipizálása. A George C. Marshall Központ szemináriuma megkülönböztetett „*biztonsági jellegű*”, és „*nem biztonsági jellegű*” veszélyhelyzeteket.¹² A biztonsági jellegűek például a terrorizmus, a túszejtés, a fegyveres konfliktus, a háború; a nem biztonsági jellegűek a katasztrófák (viharok, árvizek, földrengések) vagy a pénzügyi rendszer összeomlása. A biztonsági veszélyhelyzet jellemzője, hogy közvetlenül egy adott ország, régió lakosságának életét fenyegeti. A másik típusnál a veszélyhelyzet közvetve, áttételesen hat. Az eltérő típusú válságok különböző koordinációs eljárási módokat igényelnek a válságkezelő szervezetek részéről. Az adott válságkezelő szervezet további lépéseinek megtervezéséhez a válságkezelő műveletek elemein belül értelmezni kell az adott vezetési szint lehetőségeit. Erre azért van szükség, hogy egy adott vezetési funkciókkal felruházott szervezetnek módjában áll-e önállóan megvalósítani a válaszlépéseket, illetve tevékenységéhez magasabb szintű koordináció szükséges, amely átfogó képpel rendelkezik a teljes válságkezelési folyamatról. Általában a „*nem biztonsági jellegű*” veszélyhelyzetek az előre elkészített, jóváhagyott tervek alapján végrehajthatóak, tehát a kezelésben közvetlenül érintett szervezetek képesek a vezetési funkciók (például tervezés, szervezés, irányítás, ellenőrzés) teljes keresztmetszetű megvalósítására. A „*biztonsági jellegű*” veszélyhelyzetek kezeléséhez általában magasabb szintű jóváhagyás szükséges a már meglévő, vagy a válság megjelenése után elkészített tervekhez, majd azt követően kerül

¹² HEINKEL, Wade: *A válságtípusok*, In: A George C. Marshall Központ kiadványa, Budapest, 1999. p. 1–3.

het sor a végrehajtásra. A válság típusától függetlenül a válaszintézkedések és a politikai célkitűzések egyaránt lehetnek tervezettek és a kialakult helyzetből függőek (nem tervezett). Mindkét esetben a megvalósítás és érvényesítés során feszültségnövelő reakciókat generálhatunk, amelyek kedvezőtlenül befolyásolják a konfliktus-kezelés folyamatát.¹³

1.2.2. A válság kibontakozási időszaka

Miután a veszélyek és lehetőségek körvonalazódtak és az ösztönzők, szankciók eszközei nem voltak elégségesek a konfliktusmentes állapot visszaállítására, a válságfolyamat a kifejlődés szakaszába lép. A fennmaradt feszültségek következtében további eszközök és módszerek kerülnek alkalmazásra. Ebben az időszakban nő a bizonytalanság, a túlérzékenység, s felszínre kerülhet a katonai, és politikai lépések egyeztetésének szükségessége. A bizonytalanságot fokozza a „biztonsági dilemma” erősödése, azaz minden, a másik fél által tett lépést „támadónak”, minden saját lépést „defenzívnek” érezhetünk. Ezt erősíti, hogy a felek közül az egyik mindig kezdeményezőként lép fel, így aktivitása szembetűnőbb. Általában a kezdeményező fél, – érdekeink érvényesítése érdekében – valamilyen téren nyomást gyakorol, míg a másik fél – szintén saját érdekeinek megfelelően – erre reagál. Ebben az időszakban a politika – mint elsődleges „meghajtó fogaskerék” –, dönti el, hogy az adott állam, melyik másik „fogaskerekével” (gazdasági, humanitárius, pénzügyi, diplomáciai, katonai) kapcsolódik a másik államéhoz. A katonai lépések helyes megválasztásánál mindig is érvényesülni fog a „huntingtoni paradoxon”. *„A katonák felelősnek érzik magukat a biztonságért, tanácsadó szerepük helyes középúton tartása és végrehajtási kötelezettségük ellenőrzése, az úgynevezett „civil-kontroll” érvényesítése mindig feszültségekkel járhat.”¹⁴*

Az időtényező, („a harc az időért”) fontos jellemzője volt a Bosznia-Hercegovinában lezajlott háborúnak is. Az „agresszorok” gyors sikereket próbáltak elérni, míg a „szenvedő” felek minél előbbi beavatkozásra ösztönözték a nemzetközi szervezeteket. Az időhiányt a „döntés sűrűséggel” is szokás jellemezni, hiszen az információhiány, vagy ellentéte a túl sok információ is feszültségeket okozhat a döntéshozó szervezetek számára. Az idő mellett az időzítés is döntő momentuma lehet a konfliktuskezelésnek, hiszen egy konfliktus úgynevezett görbáját az események után könnyű elemezni. Visszamenőleg a beavato-

¹³ Vö.: MORTENSEN, Sundt Mauritz: *Crisis and Disaster. (Public Relations in crisis and Disaster)* Atlantic Press, 1997/1. p. 42

¹⁴ HUNTINGTON, Samuel P.: *A katona és az állam Zrínyi Kiadó - Atlanti Kutató és Kiadó Budapest, 1994. p. 76. „A katona azért létezik, hogy szolgálja az államot. Ahhoz, hogy a legjobban szolgálja, úgy kell kialakítani, hogy az állami politika hatékony eszköze legyen. Jellemzője legyen a hűség, és engedelmesség.”*

zás optimális helyét és idejét (esetleg mértékét) viszonylag könnyű meghatározni, de a konfliktuskezelés lényegéből fakadó időbeliség és előrelátás az eskalálódás megakadályozása érdekében azonnali cselekvéseket igényel. Így a folyamatok közbeni beavatkozások adott időben és helyen mindig kockázatokkal járnak, eredményességük pontos megítélése csak a válsághelyzet befejeződése után lehetséges. A kifejlődés szakaszában kap igazán szerepet az adott résztvevők és kívülállók hatalma és befolyása. A konfliktus folyamán a felek folyamatosan élnek hatalmi helyzetükkel és befolyásukkal.¹⁵

Mint már utaltam rá, a konfliktusban a felek kölcsönösen egymásra hatnak, tehát a nyomás ellenében bizonyos ellenállás is létrejön, ami a konfliktushelyzet kiéleződéséhez vezet. A megalapozott, valós fenyegetés feltételezi a tényleges és érvényesítéshez szükséges potenciálok meglétét. Ezek közül a fenyegetettség legfelismerhetőbb összetevői: a gazdasági, műszaki, katonai dimenziók, mint dinamikus elemek; a népesség nagysága, mint statikus elem. A fenyegetés tehát a fenyegető felismerésével, az ellenség megjelölésével jár együtt, s ezáltal az ellenségkép kialakulásához vezet.¹⁶ A saját képpel, az érzékelt képpel és az ellenségkép kialakulásával foglalkozott Daniel Frei kutató, az 1980–84-es amerikai-szovjet kapcsolatokat vizsgálva. Az ellenségkép és a másik ország saját képe közötti különbség kihatással van a kapcsolatokra. Ennek harmonizálása érdekében a felek részéről diplomáciai empátiára van szükség, amelyet elősegít a kölcsönös bizalom és a nyílt légkör. Meglétük lehetőséget biztosít az érdekek tisztázására, a kölcsönös meggyőzésre és az előremutató kompromisszumok megkötésére. Sok esetben véget ér a konfliktus, de az érdek-összeütközés nem múlik el.

1.2.3. A válság tetőpontja

A válság tetőpontja az, amikor a feszültségi szint eléri a kritikus mértéket, és ennek következtében a folyamatok összesűrűsödnek. Mindez egy más dimenzióban, a fegyveres küzdelem (a háború) szintjén megy végbe. Természetesen nem

¹⁵ *A hatalom sokfajta értelmezéséből néhányat megemlítek, melyek szerintem a konfliktusok alakításában is szerepet játszanak. „Komplex fogalom, „A”-nak hatalma van „B” felett.” a hatalomfelfogás a behaviorális nézet szerint: „...az egyének v. egyének csoportjának az a képessége, hogy a kívánt módon módosítsa más egyének vagy csoportok viselkedését.” /R. H. TAWNEY 1931./ Az instrumentális definíció: „A hatalom az erőszak alkalmazásának lehetősége” /R. BIERSTEDL 1950./ „A hatalom az erőszak, a korlátozás és a kényszer jelensége.” /M. DUVERGER 1959./ In: WEBER M.: Gazdaság és társadalom Közgazdasági Kiadó, Budapest 1970. pp. 15-48.*

¹⁶ DEÁK Péter: *A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk* In: *Védelmi Tanulmányok 1997/3. p. 2.*

minden válság jut el a fegyveres összeütközésig.¹⁷ A hidegháború időszaka alatt több lépcsőben, ezen belül fokozatonként tagolva értelmezték a válságszinteket. Ezt nevezték „*a háborús válság lépcsőzetes kiterjesztése*” elméletének.¹⁸

A válság tetőpontjának elérése a nyílt konfrontáció felvállalását is jelenti, ami a diplomáciai lehetőségek leszűkülését eredményezi. Az ösztönzők és szankciók alkalmazásának sikertelensége a katonai képességek aktivizálását eredményezi. Ez a folyamat a felek között dinamikus kölcsönhatásban jön létre (válaszlépések sorozata), amely a fenyegetettség mértékével arányos. A katonai konfrontáció lehetősége hangsúlyozottabbá teszi az igazságosság kérdését.¹⁹

1.2.4. A befejezés időszaka

A végső fázist azok a törekvések jellemzik, amelyek a megegyezésre, a megállapodásra és a békeállapot megteremtésére irányulnak. Lényeges, hogy a válság utáni békeállapot („Béke-2”) és a válság előtti békeállapot („Béke-1”) között jelentős különbség van. Ez abból fakad, hogy a „Béke-1” és a „Béke-2” állapot nem ugyanazon stabilizálódott hatalmi és biztonságpolitikai erőterekkel jellemezhető. Az új „Béke-2” körülmények folyamatosan megkövetelik a békeállapotnak megfelelő kapcsolat- és viszonyrendszerek helyreállítását. Ennek szellemében folyamatosan törekedni kell a kapcsolatok normalizálására és rendezésére. Ez viszonylag hosszabb időt vesz igénybe, amelynek tartama a feldolgozott válságkezelési tapasztalatok alapján a következő: a válságok békeállapotból („Béke-1”) a fegyveres összeütközésig történő eljutásához – elhúzódó válság esetén – megközelítően 2–6 hónap, a fegyveres konfliktusból a békeállapotba („Béke-2”) történő visszatéréshez pedig a felutási idő 3-4 szerese is lehet. A visszarendezéshez szükséges idő nagysága függ a válság intenzitásától, az áldozatok számától, az alkalmazott fegyverek típusától és a válságkezelési stratégia szemléletmódjától. A fegyveres konfliktus során alkalmazott fegyverek három fő vonatkozásban érintik a tevékenységek eredményességét: a pusztítás mértéke, a környezeti khatások és a telepített, felhalmozott és illegális fegyverek fel-

¹⁷ Például, 1700–1870 között, 117 jelentősebb konfliktust jegyeztek föl, de csak 10 esetben történt fegyveres összeütközés. BEREK L. – HEGEDŰS L. – KÓNYA I.: *A honvédelmi hadászati művelet.* p. 36

¹⁸ Lásd: KAHN, HERMAN: *On Escalation* In: HAJMA LAJOS: *Nyugati szakírók a háborúról* Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1968. pp. 135–150. Kahn a válság kifejlődésének hét szakaszát, ezen belül 44 fokozatát dolgozta ki, a kis válságoktól kezdve az atom-világháború kirobbantásáig.

¹⁹ MACHIAVELLI, Niccolo: *A fejedelem.* Kossuth Könyvkiadó 1996. p.116. „*Instum enim est bellum quibus necessarium, et pia arma ubi nulla misi in armis spes est.*” (Igazságos a háború azoknak, akik azt nem kerülhetik el, és szent azoknak a fegyver, akiknek másban, mint a fegyverekben nem marad remény.)

számolása. A pusztítás mértéke függ az alkalmazott fegyverek mennyiségétől és minőségétől, illetve az általuk okozott károk mértékétől. Ha a felek főként nagy hatású pusztító eszközöket alkalmaztak, és stratégiájukat a minden áron való győzelem jellemezte, amely figyelmen kívül hagyta a következményeket, akkor adott esetben hosszú időt vesz igénybe az elűzött lakosság visszatelepítése és a háborús károk helyreállítása.

A környezeti khatások szoros összefüggésben vannak a pusztítás mértékével. A nagy területeket érintő vegyi, biológiai, esetlegesen nukleáris fegyverek által okozott környezeti károsodások ugyancsak megnehezítik a békeállapot helyreállítását. A telepített, illegális és felhalmozott fegyverek felszámolása a harccselekmények folyamán alkalmazott aknák, aknamezők, fel nem robbant eszközök felszámolása, megsemmisítése fegyverek begyűjtése nagy feladatot jelent a konfliktus után a békefenntartásban résztvevő erők számára. A konfliktus utolsó szakaszában alkalmazható fegyveres erők összetétele időszakonként változik. Az első időszakban könnyű fegyverzetű békefenntartó erőket, ezt követően speciális szakcsapatokat (aknamentesítő, műszaki, logisztikai és szállító), majd rendőri alakulatokat célszerű alkalmazni.²⁰

Fontos megjegyezni, hogy a heves lefolyású válságokat az jellemezheti, hogy a válságkezelési stratégia eszközeinek alkalmazása egy törékeny békeállapotot eredményez, de nagy a veszélye a válság újbóli eszkalálódásának.

1.3. A válságkezelés új megközelítése

A korábbi válsággörbe változásait nyomon követve készítettem el a válságtípusok, és a válságok intenzitás szerinti besorolását. (Lásd 2-3-4-5-6. számú ábra a válság lépcsőzetes kiterjedése.) A Lund-féle ábra a békeműveleteket tartalmazza csak, de a jelenkor biztonsági környezete azt mutatja, hogy többféle válsággal kell szembenéznünk. A másik fontos érv az ábra bővítése mellett, hogy az előző ábra az állami szereplők figyelembevételével készült. A nem állami szintű szereplők egyre nagyobb térnyerése – Iszlám Állam, felkelők, lázadók, szervezett bűnözők – azt mutatja, hogy a konfliktusokban egyre többször legalább az egyik oldalon nem állam a szereplő. Az ábra a különböző típusú műveleteket (kábitószer ellenes, migráció kezelésében történő részvétel, szervezett bűnözés elleni, terrorizmus elleni, és a tipikus békeműveleteket tartalmazza (preventív diplomácia, béketeremtés, békekikényszerítés, békefenntartás, békeépítés). A konfliktus, válság, a háború, a stabilizáció és a béke állapotokhoz a megfelelő katonai, rendvédelmi és nemzetbiztonsági tevékenység tartozik.

²⁰ LAST, David: *Organizing for Effective Peacebuilding In: Peacekeeping and Conflict Resolution 2000/3 p. 83.*

Az ábrával kapcsolatban megjegyezném, hogy egyes műveletek nem csak egy fázisban, hanem minden időszakban jelen lehetnek. Ilyenek például a kábítószert ellenes műveletek, a szervezett bűnözés elleni küzdelem, vagy a migráció kezelése. A kor kihívásainak megfelelő összes fenyegetést feltüntettem az ábrán, mert a honvédelmi, rendvédelmi és nemzetbiztonsági szervezetek együttműködése a legfontosabb a válságok sikeres kezeléséhez. A 3. számú ábrán ábrázoltam a különböző válságtípusokhoz, a megfelelő kezelő erőt, azaz a lehetséges főszereplőt. Az ábrán is egyértelműen látható, hogy szinte nincs olyan válság, amelyik nem követeli meg az átfogó megközelítést, azaz a katonai, polgári, rendvédelmi és nemzetbiztonsági szolgálatok közös együttes fellépését.

Az első lépésben a béke, célként a stabilitás jelenik meg, békeidőszakra jellemző kiképzéssel, fegyverhasználat nélkül. A második rész a konfliktus időszaka tartalmazza a migráció és kábítószert ellenes tevékenységet. A harmadik lépcsőfok a válságkezelés katonai feladatait valósítja meg, a negyedik részben pedig az embargó, a blokád, a szervezett bűnözés elleni harc, legmagasabb pontjaként pedig a béketeremtő akciók jelennek meg. Ezen feladatok egyike sem csak a fegyveres erő tevékenységére jellemző, hiszen a sokoldalú válság sokoldalú megközelítést igényel. A háború része a legrövidebb, de a legnagyobb intenzitás jellemzi, a bevetett erők, a fegyverek típusa szerint is. A leépítés időszakát a békefenntartás, a békeépítés, a stabilizációs műveletek és a tanácsadás, kiképzés feladataival jellemezhetjük. Meg kell jegyeznünk, hogy a különböző típusú válságfajták hosszú időszakot ölelhetnek fel, illetve egyes típusok több időszakon keresztül is folyhatnak.

Ilyenek a migráció kezelése, kábítószert ellenes műveletek, szervezett bűnözők elleni küzdelem, humanitárius műveletek, blokád, embargó, vagy a terrorizmus elleni küzdelem. A létrejövő válságokat a magyar jogrend egyrészt az Alaptörvényben²¹ a különleges jogrend időszakában tárgyalja.²²

A békeidőszakra vonatkozó rendelkezések a Magyar Honvédségre az Alaptörvényben a 45. cikk és a 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről²³ jogszabály alkotja. Így a migráció kezelésében való részvételt, a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítása a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése

²¹ Alaptörvény http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (Letöltve: 2016. 07. 28.)

²² Alaptörvény 48-52. cikk. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (Letöltve: 2016. 07. 28.)

²³ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV(Letöltve: 2016. 07. 28.)

rendjéről²⁴ határozza meg. A terror veszélyhelyzetre az Alaptörvény 51/A. cikk, a váratlan támadás kategóriára az Alaptörvény 52. cikk, a megelőző védelmi helyzetre az Alaptörvény 51. cikk, a szükségállapot időszakára az Alaptörvény 50. cikk a rendkívüli állapotra az Alaptörvény 49. cikk határozza meg a feladatokat. A katonai feladatokat a Nemzeti Biztonsági Stratégia,²⁵ a Nemzeti Katonai Stratégia,²⁶ a doktrínák és szabályzatok részletesen meghatározzák. (Lásd: 5. számú ábra). a 6. számú ábrán gyűjtöttem össze a rendvédelmi a honvédelmi szabályozással összefüggő, valamint a különleges jogrend időszakára vonatkozó törvényi szabályozást. Az ábrából is jól láthatóan kitűnik, hogy Magyarország 5 különleges jogrendi esettel (A terror veszélyhelyzet, váratlan támadás, megelőző védelmi helyzet, szükségállapot, a rendkívüli állapot) határozza meg a feladatokat. A migráció kezelésében való részvételt a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítása, a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről²⁷ határozza meg.

A műveletekben, válságokban részvevők alkalmazásának jogi alapjait az Alaptörvény, 2011. évi CXIII.; 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról; 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról;

A Terrorelhárító Központ létrehozásáról, feladatairól a 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól intézkedik. A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatait a 295/2010. (XII. 22.) Korm. rendelet a terrorizmust elhárító szerv kijelöléséről és feladatai ellátásának részletes szabályairól határozza meg. A 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítása

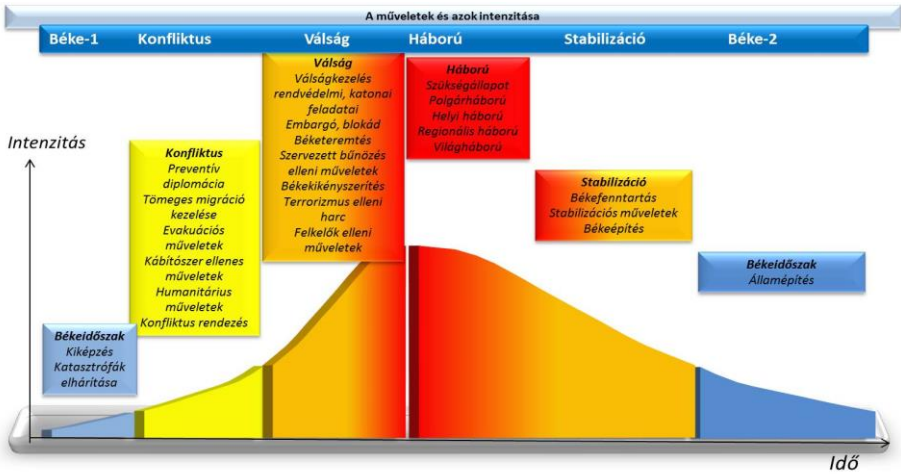
²⁴ A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítása a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről http://frsz.hu/sites/default/files/docs/bm_ut_honved_rend.pdf (Letöltve: 2016. 07. 28.)

²⁵ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf (Letöltve: 2016. 07. 28.)

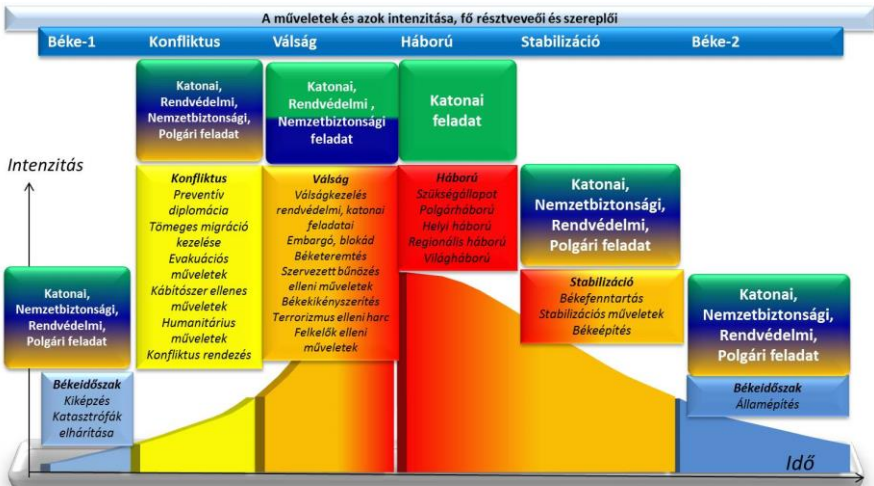
²⁶ 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=157721.234310 (Letöltve: 2016. 07. 28.)

²⁷ A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítása a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről http://frsz.hu/sites/default/files/docs/bm_ut_honved_rend.pdf (Letöltve: 2016. 07. 28.)

A válságkezelés kicsit másképp

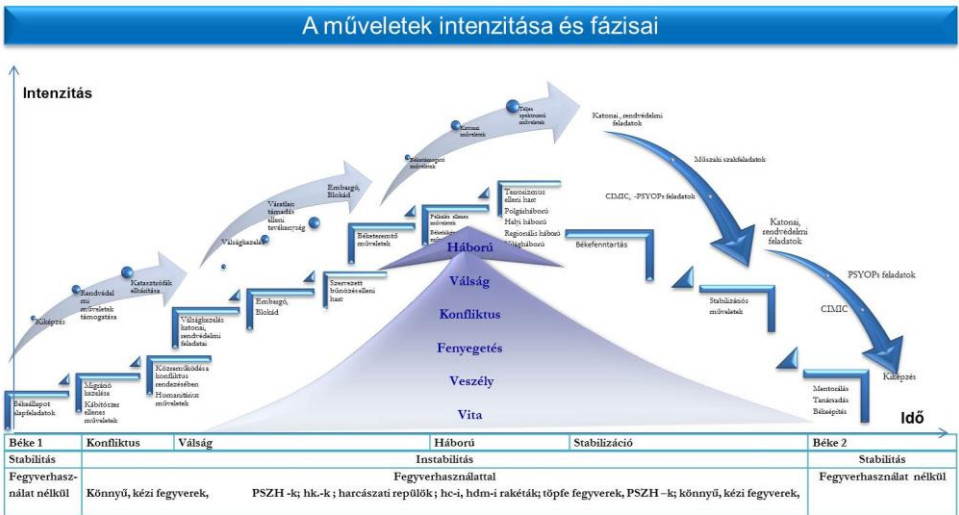
2. számú ábra²⁸

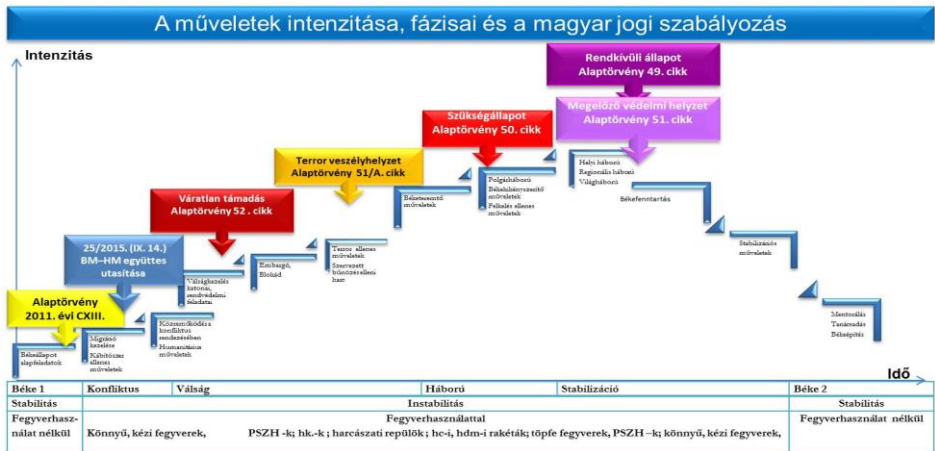
3. számú ábra²⁹

²⁸ Szerkesztette: RESPERGER István

²⁹ Szerkesztette: RESPERGER István

4. számú ábra³⁰

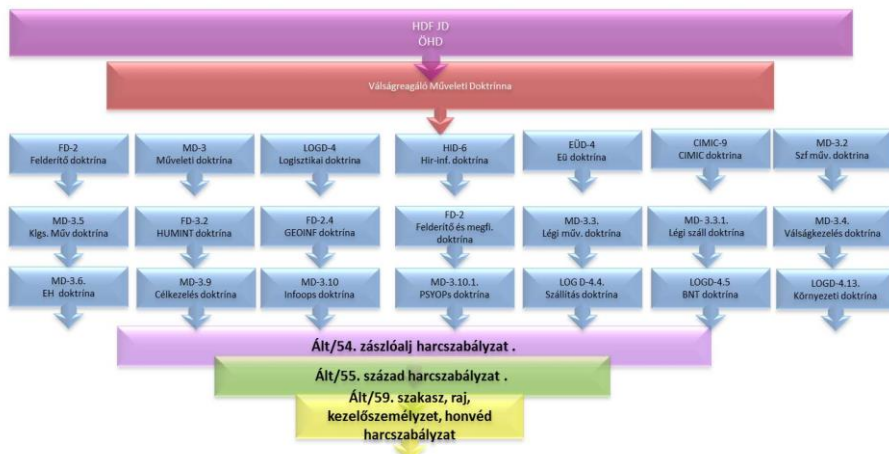

5. számú ábra³¹

³⁰ Szerkesztette: RESPERGER István

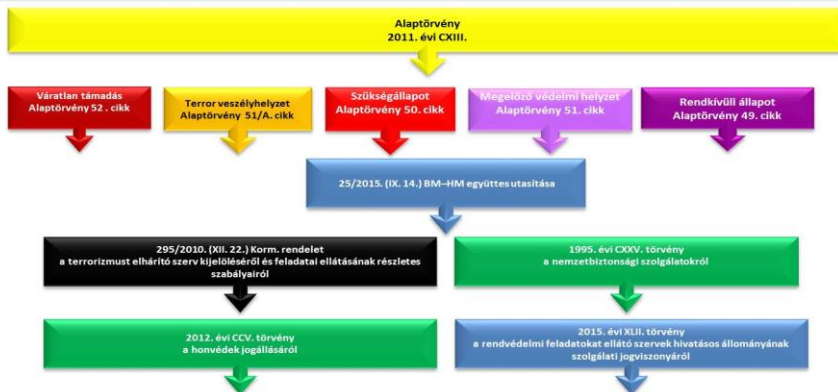
³¹ Szerkesztette: RESPERGER István

Doktrínák és szabályzatok rendszere

6. számú ábra³²

A műveletek intenzitása, fázisai és a magyar jogi szabályozás a különleges jogrend, a rendvédelmi és nemzetbiztonsági területre

7. számú ábra³³

³² Szerkesztette: RESPERGER István

³³ Szerkesztette: RESPERGER István

Összegzés

A válságkezelési folyamat, mint tapasztalhatjuk bonyolult, sokszor hosszan elhúzódó tevékenységet követel meg a válságot kezelő honvédelmi, rendvédelmi, polgári és nemzetbiztonsági szervezetektől.

Sikeres tevékenységüket segítheti elő, a ha a folyamatokkal, fogalmakkal a résztvevők tisztában vannak. A tanulmány célja ez volt, felkelteni az érdeklődést, a figyelmet egy minden körülmények között alkalmazható válságkezelésre ráirányítani.

Felhasznált irodalom:

- ÁGH ATTILA: Konfliktusok, háborúk Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989. 304 p.
- BALOGH ANDRÁS: A nemzeti kisebbségekkel összefüggő konfliktusok. In: Külpolitika, 1997/2. Tavasz pp. 3–16.
- BARRETT Richard: The Islamic State <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/10/TSG-The-Islamic-State-Nov14.pdf> (Letöltve: 2015. 09. 27.)
- BIBÓ ISTVÁN: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága In: BIBÓ ISTVÁN: Válogatott tanulmányok II. Magvető Kiadó, Budapest, 1977. p. 350.
- BOUTROS, BOUTROS - GHALI: An Agenda for Peace (Békeprogram) Magyar ENSZ Társaság Budapest 1992. p. 50.
- BRETTER ZSOLT- DEÁK ÁGNES: A nacionalizmus Esmék a politikában
- Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995. 215 p.
- BURGER Kim - COOK Nick - KOCH Andrew, - SIRAK Michael : What went right? In: JDW 30 April 2003 p. 20.
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról Zrínyi Kiadó, 2014. Budapest. Zrínyi Kiadó, 2014. p. 706. ISBN: 9789633275993
- CSABAI GYÖRGY: A béke, a konfliktus és a háború kérdései a XXI. század hajnalán In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. pp. 39–42.
- DEÁK PÉTER: A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk In: Védelmi Tanulmányok 1997/3. pp. 3–6.
- FÜLÖP IMRE: A biztonságot veszélyeztető tényezők In: Biztonságpolitika (szerk: GAZDAG FERENC) pp. 71–93.

- HUNTINGTON, SAMUEL P.: A katona és az állam Zrínyi Kiadó - Atlanti Kutató és Kiadó Budapest, 1994. p. 457, ISBN: 963-327-221-1
- JENTZSCH, H. J.: Führungssysteme im Wandel von Sicherheitspolitik und Strategie In: Österreichische Militärische Zeitschrift, 1995/2. pp. 127–132. ISSN: 0048-1440 (9004-5092 visszavont)
- KAHN, HERMAN: On Escalation In: HAJMA LAJOS: Nyugati szakírók a háborúról Zrínyi Katonai Könyvkiadó, Budapest, 1968. p. 305.
- KENDE ISTVÁN: Napjaink százhusz háborúja (1945-1976) Akadémiai Kiadó Budapest, 1979. p.155.
- KENNEDY, PAUL: A XXI. század küszöbén Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. p. 403.
- KISSINGER, HENRY: Diplomácia Panem-Mcgraw-Hill-Grafo, Budapest, 1996. p. 954. ISBN: 963-545-112-1
- KŐSZEGVÁRI TIBOR: A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások Budapest, 1993–1996 p.188.
- KŐSZEGVÁRI Tibor: A nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatai, Hadtudomány, 2002. március pp. 3–14.
- KŐSZEGVÁRI TIBOR: A válságkezelés aktuális problémái. In: Akadémiai Közlemények, 1994/ pp.24–32.
- KŐSZEGVÁRI TIBOR: Hadviselés a XXI. században In: Hadtudomány, 1999/1. pp. 18–32.
- KŐSZEGVÁRI Tibor – RESPERGER István: A terrorizmus elleni küzdelem katonai tapasztalatai Budapest, 2006. p. 50. ZMNE Egyetemi jegyzet
- LUND MICHAEL S.: Preventing Violent Conflicts. (Strategy for Preventive Diplomacy) United States Institute of Peace Press, Washington D. C. 1996. p. 214
- MACHIAVELLI, NICCOLÒ: A fejedelem Kossuth Könyvkiadó 1996. p. 121. ISBN: 963-09-3822-7
- MÜNKLER, Herfried : Die neuen Kriege. Rowohlt, 2004, ISBN 3-499-61653-X.
- MÜNKLER, Herfried r: Der Wandel des Krieges. Von der Symmetrie zur Asymmetrie. Velbrück, Weilerswist 2006, ISBN 978-3-938808-09-2.
- Measuring Stability and Security in Iraq June 2008 Report to Congress In accordance with the Department of Defense Appropriations Act 2008 (Section 9010, Public Law 109-289) Section 2—Iraqi Security Forces Training and Performance In:

- http://www.globalsecurity.org/military/library/report/2008/iraq-security-stability_jun2008-02.htm (Letöltve: 2009. 02. 20.)
- MATUS JÁNOS: Válságkezelés és konfliktusok megelőzése. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. pp. 46–57.
 - MORTENSEN, SUNDT MAURITZ: Crisis and Disaster. (Public Relations in crisis and Disaster) Atlantic Press, 1997/1.
 - MÜLLER, HARALD: Konflikt – eine Betrachtung (Konfliktus vizsgálata) In: Truppendienst, 1993/1 pp. 25–29.
 - NAGY PÉTER: Nemzetbiztonság az információs korszakban In: Külpolitika 1998/nyár pp. 64–96., ISSN: 0133-0616
 - OPITZ, PETER J.: Weltprobleme (A világ problémái) Isar Druch und Verlag, München, 1980.
 - PERJÉS GÉZA: Clausewitz Magvető Kiadó, Budapest, 1983. p. 210
 - RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során (Doktori (phd) értekezés Budapest, 2002.) p. 180
 - RESPERGER István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése In: Hadtudomány, 2016. Elektronikus lapszám p. 38.
http://real.mtak.hu/34737/1/4_RESPERGER20istvan_u.pdf (Letöltve: 2016. 07. 28.)
 - RESPERGER István: In: RESPERGER István, Kis Álmos Péter, Somkúti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, 2013. Budapest. p. 421. ISBN: 9789633275924
 - RESPERGER István: Az iszlám világ és hatása a biztonságra, ZMNe egyetemi jegyzet, Bp. 2000.) p. 154.
 - SHEENAN, JOHN J.: A XXI. század biztonságpolitikája In: Új Honvédségi Szemle 1997/5. pp. 1–18.
 - SZTERNÁK GYÖRGY: A válságkezelés, a fegyveres erők megváltozott feladatai Jegyzet, Budapest 1994. 45 p.

Internetes források:

- <http://www.state.gov/documents/organization/65462.pdf>, (Letöltve: 2015. 09. 26.)
- <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21604230-extreme-islamist-group-seeks-create-cal>, (Letöltve: 2015. 09. 26.)

- <http://www.nytimes.com/2014/09/16/world/europe/turkey-is-a-steady-source-of-isis-recruits.html> (Letöltve: 2015. 09. 26.)
- http://www.unaids.org/en/KnowledgeCentre/HIVData/GlobalReport/2008/2008_Global_report.asp (Letöltve: 2013.05.15.)
- www.dodccop.org/NCW/ncw.html (Letöltve: 2013. 10. 15.)
- www.globalsecurity.org. (Letöltve: 2013. 10. 15.)
- <http://www.terror.gen.tr/english/organisations/html>, (Letöltve: 2013. 10. 15.)
- <http://www.terror.gen.tr/english/organisations/html>, (Letöltve: 2013. 10. 15.)
- http://www.unaids.org/en/KnowledgeCentre/HIVData/GlobalReport/2008/2008_Global_report.asp (Letöltve: 2013.05.15.)